

Dr. Boualem BESSAIIH *

Sayın Başkan Hanımefendi,

Anayasa Konseyleri ve Mahkemelerinin Başkan ve Üyeleri olan Sayın Hanımefendi ve Beyefendiler,

Günaydın !

Ben, öncelikle arkadaşlarımı ve beni 45. Kuruluş Yıldönümü kutlama faaliyetlerine ve bu nedenle organize edilen Sempozyum'a davet etme nezaketini gösterdiği için Türkiye Anayasa Mahkemesi'nin Başkanı Sayın Hanımefendiye teşekkür etmek isterim.

Ben bugün iki ayrı sıfatla, hem onurlu hem de mutluyum.

Öncelikle onurluyum, Cezayir Anayasa Konseyi'nin Birinci Başkanı olarak bu bin yıllık, kültürlerin ve insanlık tarihine derin bir şekilde izler bırakmış büyük medeniyetlerin kavşağındaki bu ülkeyi ziyaret etmekten onurluyum.

Daha da ötesinde mutluyum, burada hazır bulunan gayet parlak Hukukçular meclisinin, önemli bir tema teşkil eden **«Evrensel Barış ve Medeniyetler Buluşmasında Anayasa Mahkemelerinin Rolü»** tartışmalarını paylaşmaktan mutluyum.

İşbu sunum, mütevazı bir sunum olacaktır. Bu sunum, evrensel barışın ve medeniyetlerin işbirliğinin bazı görünümlerini sunmayı ve Cezayir Anayasa Konseyi'nin bu iki hedefin gerçekleşmesine katkılarını tanıtmayı önermektedir.

Fakat Sempozyum'un kalbini teşkil eden bu görünümlere değinmeden önce, ben yüce topluluğunuza Cezayir'le Türkiye arasındaki coğrafi gerçeklik ve ülkelerimiz arasındaki yüzlerce yıllık bağları gösteren bazı tarihi noktalar ile dinler arasındaki bazı uyumlu ortak yaşam örneklerini sunmak istiyorum.

* Cezayir Anayasa Konseyi Başkanı

Coğrafi planda ise, iki ülke olarak aynı «Akdeniz», Fransızca söyleyişi ile «Méditerranée»yi, bir şair Büyükelçinin söylemiyle, bu «**karanlık mutluluklarla aydınlık felaketlerin kavşağı**»nın bölüşümü içindeyiz.

Aslında, şayet ülkeniz derin köklerini, Asya'nın menşelerinde arıyor ise, başını bu barış gölünde, Akdeniz'de aramaktadır. Burada şimdi de o güzel şiirlerinden birini de şu sözleri söylemiş olan şair Nazım Hikmet'e atıfta bulunmak istiyorum:

«Dörtnala gelip uzak Asya'dan

Akdeniz'e bir kısrağ gibi uzanan

Bu memleket bizim!»

Fakat bizi birbirimize yaklaştıran sadece coğrafya da değildir. Tarih de vardır bunun içinde, zira Türkiye, Cezayir'le o uzun tarihinin de bir kısmını paylaşmaktadır.

Kaderlerimiz, aslında tarih vasıtasıyla birbiriyle keşişmiş ve her iki ülke halkı, üç asırdan fazla bir süreyle, bir Müslüman kardeşliğiyle, birlikte yaşamıyla tuzu ve ekmeği paylaşmışlardır. Bu kaderler, özellikle 1860'da, modern Cezayir Devleti'nin kurucu babası Emir Abdülkadir, Şam'dayken oniki bin Hristiyanı, bazı fanatik ve kışkırtılmış Müslümanların kesin ölüm tehdidinden kurtardığında ve koruması altına aldığı anda özellikle keşişmiştir.

İnsan ırkı için en büyük tolerans ve saygı anlamına gelen bu hareket, Emir Abdülkadir'e saygı ifadelerinin belirtilmesine, hürmete ve devrin büyük güçlerinin ödülleri takdir etmesine neden olmuştur ki, bunlardan biri de Türkiye'nin Birinci Sınıf «Mecidiye»si idi. 1862'de Emir Abdülkadir, Cezayir Piskoposu Monsenyör Pavie'ye cevap verirken «Bizim Hristiyanlar karşı iyilik yaparken, biz bunu Müslüman inancına bağlılık ve insanlığın haklarına saygı ile yapıyorduk». İnsanlık haklarına saygı! Burada esasen, 1948'de ilan edilmiş Uluslararası İnsan Hakları Beyannamesinin bir öncüsü, bir ön duyurucusu yok mudur?

Başka bir tolerans ve şövalyelik örneği de, bize Kudüs'ü silahları ile fethettikten sonra, mağlup ve yıkılmış Hristiyan askerlerine bağışlama özelliğini gösteren ve yüzlerce, yakalandıklarından beri kaderlerinin artık «doğunun haremeleri» olarak adlandırılan yer olduğunu düşünen kadını serbest bırakan Selahattin Eyyubi tarafından gösterilmiştir.

Bu şefkatin eşi yoktu, Akdeniz'in diğer kıyısında, Saint François d'Assises Haçlılara, Hristiyanlık ve İslam arasındaki doğal kardeşliğin ihlali gibi bir çağrı yapıyordu.

1219 yılında, Saint François d'Assises Mısır'a Selahattin Eyyubi'nin yeğeni olan Sultan Kamil'i görmeye gitmiş ve onunla birlikte Damiette Limanında Müslüman ve Hristiyan din adamları arasında bir buluşma organize etmiştir. Bu da, hiç şüphesiz, Müslüman ve Hristiyanlar arasında ilk diyalog olmuştur.

Biraz daha ilerideki tarihte, 1228 yılında, aynı Sultan El Kamel, Sicilya Kralı, kültür insanı ve Arapça diline de hakim II. Frederik'e Hristiyan hacıların kutsal mekanlara geçmeleri hakkını, Kudüs'ün tarafsızlığı hakkını ve Nazareth ve Bethlehem kutsal mekanlarına geçiş hakkını vermiştir. Burada da görüyoruz ki, istek kuvvetle ortaya çıktığında, barış düşüncesi ve diplomasi orada zafer kazanırken, şiddet başarısızlığa uğramaktadır.

Bütün bu, yukarıda da değinilmiş bulunan örnekler, derin bir anlamla yüklü oldukları müddetçe, bugün bize, medeniyetler ve dinler arasında verimli diyalog yolları açmak için, diğerlerine saygı göstermek için ve ırklar, inanç türü veya derinin rengi ne olursa olsun insanlar arasında kardeşlik için ilham vermelidir.

Bundan da anlaşılmaktadır ki, tarih halklar arasındaki barış ve dinler arasındaki diyalog araştırmalarının çok eskilere gittiğini ispatlayan olaylar bakımından gayet zengindir.

Hanımefendiler ve Beyefendiler,

Evrensel barış ve medeniyetler arası işbirliği, insanlığın karanlık denebilecek eski devirlerden beri gerçekleştirmeye çalıştığı iki hedef, Mehdi Mozaffari'yi yorumlamak için Globalleşme lehine bir «global medeniyet standardı» koymaya çalışan teorilere karşı çıkan hedeflerdir. Diğer yazarlar ise, Samuel Huntington ve daha da pesimist diğer teorilerin desteklediği şekilde, saçma ve gerçeklikten uzak, batı dünyası ile Müslüman toplumlar arasında bir "medeniyetler çatışması"ndan bahsederek, kendi çeşitliliği içinde evrensel medeniyetin sonundan bahsetmektedirler.

Birçok senedir kültürler ve medeniyetler arasındaki diyalog, gerek Birleşmiş Milletler çerçevesinde olsun, gerekse farklı kültürlere ve medeniyetlere mensup araştırmacılar, siyasetçiler, filozoflar vs. arasındaki buluşmalar çerçevesinde olsun, düşüncenin uluslararası alandaki merkez teması haline gelmiştir.

Kültürlerin diyalogu ve medeniyetlerin işbirliği, halkların pasif bir şekilde birlikte var olması için belirleyici faktörleri oluştururlar. Daimi bir diyalogun olmaması, bir gerilim kaynağı olmaksızın, dünyayı büyük bir anlaşmazlık perspektifine götürmeyi ihtimal dışı bırakmayan mahalli güçlülere götürebilir.

Alınmış bütün inisiyatifler, dahili veya uluslararası olsun, ortak insanlığı geliştirme, farklılıkları, kültürel ve dini özellikleri, tek kelimeyle medeniyetle ilgili olanları değerlendirerek birleşenleri göz önünde tutma nihai amacını taşımaktadır.

Paul Valéry'nin dediklerinin tersine, medeniyetler ölümlü değildir. Ortadan kalkmazlar, onlar canlıdırlar. Kültürler ve medeniyetler birbirleriyle karışarak sınırlanırlar ve zenginleşirler. Büyük düşünür Fernand Braudel şunları kabul etmekte haklıdır **«uzun, sonsuz denecek kadar uzun süreleriyle, kaderlerine nihayetsiz bir şekilde yeniden adapte olarıktan, medeniyetler, uzun sürelilikte bütün diğer kolektif gerçeklikleri geçmişlerdir, onlar hayatlarını idame ettirmektedirler...»**

İşte medeniyetlerin ancak evrensel karakterleri, geçirgenlikleri ve iç bağlantıları, kültürler arası diyalogu muhtemel kılmakta ve yapıcı bir diyalogun şartları «batı dünyası ile İslam arasındaki yanlış anlamalara hakim olmak», «medeniyetler arası, halklar arası ve dinler arası yapıcı bir diyalog», hatta İspanya Hükümeti Başkanı Zapatero'nun inisiyatifi olan «medeniyetler birliği»ni ele almak için bir araya gelmiş ise, ortaya dosdoğru çizgisiyle, yüzyıllar önce Andalu El Arabi'nin öğretisinde söylediği şu ifade çıkar:

«Kalbim Hristiyan Dünyasının bahçesi, putlar için bir tapınak, ceylanlar için bir çayır, Hacılar içinse Kabe'dir... Sevgi benim inancımdır.»

Fransız tarihçi Fernand Braudel, asırlar boyunca Akdeniz'in her iki kıyısındaki karşılıklı müspet katkıları çok güzel bir şekilde göstermeyi başarmıştır.

Bu şekilde görülmekle, evrensel barış ve medeniyetlerin dayanışması, sadece evrensel karakterleri ile bir araya gelmezler, fakat insan haklarına saygının gerekli bir şekilde göz önüne alınması ile de olmaktadır. Aslında, barış insan haklarına saygının bir sonucu ise, bu insan medeniyetlerinden biri bu dayanışma sürecinden ari ise, medeniyetlerin dayanışması vuku bulmayacaktır.

Aynı şekilde, Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin 26 Haziran 1945 tarihinde San Fransisco'da imzalanmış giriş kısmı, çok anlamlı bir giriş cümlesi ile şu ifadeyi onaylamaktadır: «**Biz, Birleşmiş Milletler Halkı**». Bu cümle, Sözleşmenin evrensellik arzusunu duyurmakta ve barış problemini, uluslararası hukukun nihai sonu olarak, bütün alanlarda insan haklarına bağlamaktadır. Cezayir, başından beri, hiç bir rezerv koymaksızın, gezegenin bu asil projesine iştirak etmiştir.

Birkaç sene sonra, onu adlandırdığımız şekliyle «insan haklarının insanı» olan, 1948 tarihli Uluslararası İnsan Hakları Beyannamesinin Baş Redaktörü René Samuel Cassin, bu konuda şunları ifade etmektedir «**Dünyanın neresinde olursa olsun, insan hakları Dünyanın bir yerlerinde ihlal ediliyorsa, bu gezegende barış olmayacaktır**». Bu beyanat, 1789 tarihli Evrensel İnsan Hakları Beyannamesinin uzantısında kayıtlıdır ve onların kurucu ruhundan, onların özellikle hürriyet, eşitlik ve kardeşlik beynelmilleliği ile karakterize olan prensiplerinden esinlenmektedir.

İnsanlığın geleceği, öyle ise, insan haklarına saygıya bağlı olarak kalmaktadır. Bunun neticesinde, yeryüzündeki evrensel barış, insan haklarına saygı gösterilmediği müddetçe ve şiddet ve ekonomik ayrımcılık olduğu müddetçe insan için erişilemez bir rüya gibi kalacaktır.

Bu çerçevede, barış üzerine bütün sorgulama, insan hakları üzerinde bir sorgulamadır ve insan hakları üzerindeki bütün sorgulama onların evrenselliği üzerinde bir sorgulamadır. Görevlerinden biri, sosyal boyutunda Anayasaya saygıyı gözetmek olan Cezayir Anayasa Konseyi, yani Anayasa'da kayıtlı olduğu şekliyle şahsi ve kolektif hak ve hürriyetleri koruma rolüne sahip olan Anayasa Konseyi, netice olarak, evrensel barışın geliştirilmesinde ve medeniyetlerin dayanışmasında kaçınılmaz bir unsurdur.

1989 tarihli Anayasanın giriş kısmının belirlediği gibi, Cezayir'in Müslüman - Arap medeniyetine mensup olduğunu ve diğer medeniyetlerle Afrika kültürleri ile Avrupa kültürlerinin akınlarına da maruz kaldığını da hatırlamak gerekmektedir. İşte Anayasa Konseyinin dışarıya açılma arzusunu büyük çapta izah eden de budur.

Anayasa Konseyi, Cezayir iç ve dış kaynaklı faktörlerle, geri dönülemez bir şekilde, Hukuk devleti ve çoğulcu demokrasinin inşası işlemine girişmeye karar verdiğinde ortaya çıkmıştır. Kesin olarak moderniteye bağlamak için Cezayir Devletini yeniden kurmayı

hedefleyen bu proje, 1989 Anayasası ile ortaya atılmış ve daha sonra 1996 Anayasa Revizyonu ile onaylanmıştır.

Anayasa'dan, Konseyin bu alanda standart üretici makamlarla birlikte gözetim görevi olduğu ortaya çıkıyor ise ve Anayasa, vatandaş lehine haklar ve hürriyetler duyuruyor ise de, bu temel kanunda Anayasa Konseyinin evrensel barışın gelişmesine ve medeniyetlerin dayanışmasına iştirak ettiği, hiç bir yerde ifade edilmemektedir. Ancak Anayasa Konseyinin çalışması ve Konseyden ileri gelen yargı gücü ve uluslararası çalışmaları incelenerek bu müspet rol ortaya çıkarılmaktadır.

Aynı şekilde, Anayasa Konseyinin uluslararası barışa katkısı, üç aşamada gerçekleşmektedir.

- 1- Anayasadan ortaya çıkan kurumsal dengeyi koruma rolü,
- 2- İnsan haklarını koruma rolü,
- 3- Aynı fikirleri ve değerleri savunan Mahkemelerin ve Anayasa Konseylerinin üzerinde Anayasa Konseyinin açılması.

Anayasa Konseyi, siyasi ve sosyal olmak üzere kendi çifte boyutunda genel bir gözetim görevine sahiptir, bununla birlikte rolü anayasal dengelerle sınırlı kalmayacak, fakat vatandaşın hakları ve hürriyetlerinin korunmasına kadar da genişleyecektir. Bu ikili, yönetenler ve yönetilenler boyutu, Maurice Hauriou'nun Siyasi Anayasa ve Sosyal Anayasa tezine de bütün anlamını vermektedir.

İlk seviyeden hareketle, Anayasa Konseyi, Anayasal Dengenin koruyucusu rolünden hareketle, Anayasa Konseyi, Anayasayı yapanın kendisine tayin ettiği tek müdahale alanında belirlenen her bir yetkiyi gözeterek ve bu yetkiler ayrılığına saygısızlığı cezalandırarak yönetenlerin Anayasaya baş eğmelerini sağlar. Anayasa Konseyinin yargı yetkisinin esası, bugün pek az gibi görünmekle, sadece siyasi yetkililere el koyma karakteri ile sınırlanmış gözükmeyle birlikte, bu alanda bu noktaya kadar gitmektedir.

Hakların ve özgürlüklerin koruyucusu rolünden hareketle, Anayasa, kendi giriş kısmında, bazı Anayasalarda olduğu gibi uluslararası cihazlara atıfta bulunmamış olsaydı bile, gene de 1989 tarihli Anayasa, sadece ilk jenerasyon haklarla değil, fakat aynı zamanda ikinci jenerasyon haklarla ilgili olacaktır.

İşte bundan dolayı bu haklar, bilme hürriyetini, ifade hürriyetini, cemiyet kurma ve toplanma hürriyetini, her türlü fiziksel veya manevi şiddet yasağını veya insan onuruna saldırı yasağını, fikir hürriyetinin ihlal edilemeyeceği garantisini ve milli topraklara giriş ve çıkış hakkını, siyasi partiler kurma hakkını, çalışma hakkını, sağlık hakkını vs. kapsar, bu hakların Anayasa ile korunması, insan haklarının, özellikle halklar ve medeniyetler arasındaki barış ve verimli diyalog amacıyla korunması için başlıca uluslararası cihazlara bağlı olmanın bir biçimidir.

Buradan hareketle, hürriyetlerin ve Anayasal hakların korunması düşüncesinden hareketle ve tam etkilerini garanti edebilmek için, Anayasa Konseyi, nihai amaç olarak köken nedeniyle ayrımcılık oluşturmayı ve dolayısıyla Anayasanın vatandaşların kanun önünde eşit olmaları prensibini bozmaya niyetlenen hukuki hükümleri, Cezayir tarafından onaylanmış, özellikle Birleşmiş Millerin 1966 tarihli Sözleşmesine ve gene 1966 tarihli ve açıkça ve muzafferane bir şekilde her türlü ayrımcılığı yasaklayan İnsan Hakları Afrika Sözleşmesine atıfta bulunarak, geçersiz kılmada hiçbir tereddüt göstermemiştir.

İnsan haklarının evrensel karakterini tanıyan uluslararası ve bölgesel hukuki cihazlara atıfta bulunduğu için çok yaratıcı olan bu yargı yetkisi, Anayasa Konseyinin kuruluşundan sadece birkaç ay sonra yaptığı müdahalelerle faaliyete geçmiş ve daha sonra başka görüş ve kararlarla onaylanmış olup, bu yargı yetkisi, Konseyin insan haklarını tanıyan arzusunun göstergesidir.

Bunun da ötesinde, Anayasa Konseyi, milli politika danışmalarının düzenliliğini, özellikle başkanlık seçimini, meclis seçimini ve referandumları kontrol eder ve bu işlemlerin sonuçlarını bildirir. Bu, halkın kendi adına karar verme ve yönetme hakkını kullanan temsilcilerinin seçilmesini kontrol etmekten oluşan temel rol, Anayasa Konseyini demokrasinin kalbine yerleştirir ve siyasi iktidara erişim ve yetkinin sakin bir şekilde gerçekleştirildiği, iyileştirilmiş bir politikanın yeniden inşasına katkıda bulunur.

Nihayet, üçüncü ve son aşama, Anayasa Konseyinin ortak veya farklı kültürel ve medeniyet alanına sahip olduğu ve ortak bir fikirler ve değerler tabanını da paylaştığı alanlarla ilgilidir. Gayet açıktır ki, bu, farklı tecrübelerle karşılaşma, bizim tecrübemizi artıracaktır.

İşte ancak bu şekilde, Venedik Komisyonu'na özel davetli ve Fransızca'yı kullanan Anayasa Mahkemeleri ve Konseyleri Birliğinin faaliyetlerine gözlemci olarak katılmaktadır.

Bunun dışında, Cezayir Anayasa Konseyi, Arap dünyası ülkelerinde hukuk devletinin gelişmesi ve demokrasinin derinleşmesi için bir alan olan Arap Ülkeleri Anayasa Mahkemeleri ve Konseyleri kurucu üyesidir.

Anayasa Konseyinin bu üç müdahale seviyesinden ikisi Anayasanın uygulanmasında kullanılmaktadır, üçüncüsü ise Konseyin kendi inisiyatifi ile kullanılmakta olup, Anayasa Konseyinin uluslararası barışa ve medeniyetlerin dayanışmasına katkısı, her ne kadar başlangıçlarda ise de, büyüklüğü az da olsa, cesurca olan kendi yetki kapsamı bakımından oldukça cesaretlendiricidir.

Buradan da, Cezayir'in derin tarihini, milli düzeyde anayasa uygulamasının gelişimini ve uluslararası alandaki yabancı tecrübeleri göz önünde tutarak, şunu ifade edebiliriz ki, Anayasa Konseyinin konuları, siyasi otoriteden ötelere de yayıldığı takdirde, bu katkı daha da verimli olacaktır.

Dikkatiniz için teşekkür ederim.